

De sista timmarna i Berlin

Berättelse

Ett brev som ändrade allt

Föreställ dig en kvinna på nästan femtio år som aldrig har bott någon annanstans än i sin barndomsstad. Hon har levt ett stilla, skyddat liv med sin mor. Hon skriver dikter, läser och drömmer sig bort. Så, en dag våren 1940, ligger det ett brev i hennes hand som vänder allt upp och ner. Hon ska inom kort inställa sig för att föras till ett läger.

Kvinnan hette Nelly Sachs. Hon var 48 år gammal, bodde i Berlin tillsammans med sin gamla mor, och de var judar. I det Tyskland där nazisterna styrde hade förföljelsen av judar blivit allt grymmare. Många i Nellys omgivning hade redan försvunnit, och rädslan låg över vardagen som en tyst skugga. Brevet förvandlade den rädslan till en kapplöpning mot tiden. Antingen kom hon därifrån snart, eller också skulle det vara för sent.

Hjälp från ett land hon aldrig hade sett

Det som till sist räddade Nelly hade förberetts långt borta, i ett land hon aldrig hade besökt. Ända sedan ungdomen hade hon beundrat den svenska författaren Selma Lagerlöf. Som femtonåring hade Nelly fått Lagerlöfs *Gösta Berlings saga* i present, och boken hade gjort ett djupt intryck på henne. Med åren kom de att brevväxla med varandra, och under många år skickade de brev till varandra över gränserna.

När faran blev akut tog en av Nellys vänner, Gudrun Harlan, en stor risk. Hon reste själv till Sverige för att be Selma Lagerlöf om hjälp. Trots att Lagerlöf var gammal och svag värdade hon till prins Eugen och det svenska kungahuset. Tack vare detta ingripande beviljades Nelly och hennes mor till sist visum till Sverige – några rader på ett papper som skilde liv från död.

Packa ett liv i en väska

Sedan kom de sista timmarna i Berlin. De fick packa lätt och fort. Det mesta måste lämnas kvar: möbler, kläder, böcker, ett helt hem och allt som hörde till ett tidigare liv. Hur väljer man vad man tar med sig när nästan allt måste bli kvar? Nelly valde det hon inte kunde leva utan. Hon tog med sina egna papper och sina dikter. Orden var det enda hon verkligen ägde, och de skulle följa henne in i det okända.

Så satte hon och hennes mor sig i ett litet flygplan. Det var ett av de allra sista som lyfte från Tyskland mot Sverige innan gränserna stängdes för gott. När planet steg uppåt försvann Berlin under dem – staden där Nelly hade fötts, vuxit upp och levt hela sitt liv, och som hon aldrig skulle återse. Den 16 maj 1940 landade flygplanet i Stockholm.

Räddning och sorg på samma gång

De var i säkerhet. Men ankomsten bar på en tung sorg mitt i lättningen. Selma Lagerlöf, kvinnan vars ord och kontakter hade öppnat porten till Sverige, var redan död. Hon hade gått bort den 16

mars 1940, exakt två månader innan planet landade. Och här finns något som är svårt att glömma: Nelly och Selma hade utbytt brev under stora delar av sina liv, men de möttes aldrig ansikte mot ansikte. Den som räddade Nellys liv fick aldrig veta att räddningen lyckades, och Nelly kunde aldrig tacka henne i verkligheten.

Tänk dig den blandningen av känslor. Lättnaden över att vara vid liv, blandad med sorgen över alla som blev kvar och aldrig kom undan – och över en hjälpare som hon nu aldrig kunde möta.

Ett nytt liv av gamla ord

I Sverige väntade trygghet, men också fattigdom. Nelly och hennes mor bodde trångt i Stockholm, och Nelly försörjde sig till stor del genom att översätta. Trots att hon nu levde i ett nytt land höll hon fast vid sitt modersmål och fortsatte att skriva på tyska. Av sorgen, minnena och förlusten formade hon dikter om det judiska folkets lidande. Långt senare, år 1966, fick hon Nobelpriset i litteratur för dessa verk.

Men allt detta – dikterna, priset, det långa livet i Sverige – vilade ytterst på ett enda ögonblick: ett litet flygplan som lyfte i sista stund, en majdag 1940, med en kvinna och hennes mor ombord och några dikter i en väska.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
inställa sig	komma till en bestämd plats på order
ett läger	en sluten plats dit nazisterna förde judar
förföljelse	när någon jagas och behandlas mycket illa
en skugga	här: något mörkt och hotfullt som ligger över livet
en kapploppning mot tiden	när man måste hinna något innan det blir för sent
brevväxla	skriva brev till varandra under lång tid
ett intryck	en stark känsla eller bild som något lämnar i en
beundran	stor respekt och kärlek till någon eller något
vädja	be om hjälp på ett starkt och allvarligt sätt
ett ingripande	när någon griper in och hjälper
bevilja	säga ja till en ansökan
ett visum	ett tillstånd att resa in i ett land
det okända	det man inte vet något om i förväg
ansikte mot ansikte	när man möts i verkligheten, på riktigt
ett modersmål	det språk man lär sig först som barn

Läsförståelsefrågor

1. Vad var det i brevet som ändrade Nellys liv våren 1940?
 1. Hon hade vunnit ett pris.
 2. Hon skulle snart föras till ett läger.
 3. Hon fick ett erbjudande om ett nytt arbete.
2. Hur kände Nelly Sachs till Selma Lagerlöf?
 1. De var släkt.
 2. De hade brevväxlat med varandra under många år.
 3. De hade arbetat tillsammans i Stockholm.
3. Vad gjorde Nellys vän Gudrun Harlan?
 1. Hon gömde Nelly i Berlin.
 2. Hon reste till Sverige och bad Selma Lagerlöf om hjälp.
 3. Hon skrev Nellys dikter åt henne.
4. Vad valde Nelly att ta med sig när hon flydde?
 1. Möbler och kläder.
 2. Sina papper och dikter.
 3. Pengar och smycken.
5. Vad hände den 16 maj 1940?
 1. Selma Lagerlöf dog.
 2. Nelly fick Nobelpriset.
 3. Nellys flygplan landade i Stockholm.
6. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Nelly och Selma Lagerlöf träffades aldrig ansikte mot ansikte.
 2. Selma Lagerlöf var redan död när Nelly kom till Stockholm.
 3. Nelly slutade skriva på tyska när hon kom till Sverige.
 4. Nelly återvände till Berlin efter kriget.
7. Texten säger att visumet var “några rader på ett papper som skilde liv från död”. Förklara med egna ord vad som menas.
8. Varför beskriver texten Nellys ankomst som “räddning och sorg på samma gång”?
9. Texten frågar: “Hur väljer man vad man tar med sig när nästan allt måste bli kvar?” Vad säger Nellys val om vad som var viktigast för henne?
10. I sista stycket står det att allt “vilade ytterst på ett enda ögonblick”. Vilket ögonblick menas, och varför var det så avgörande?

11. Den här texten handlar om en enda dramatisk dag, inte om hela Nellys liv. Vad tror du att man vinner på att zooma in på just ett sådant ögonblick?

Facit

1. b) Hon skulle snart föras till ett läger.
2. b) De hade brevväxlat med varandra under många år.
3. b) Hon reste till Sverige och bad Selma Lagerlöf om hjälp.
4. b) Sina papper och dikter.
5. c) Nellys flygplan landade i Stockholm.
6. 1. **Ja** – de brevväxlade men möttes aldrig. b) **Ja** – hon dog 16 mars 1940, två månader innan Nelly kom fram. c) **Nej** – hon fortsatte att skriva på tyska, sitt modersmål. d) **Det står inte i texten.**
7. Exempel på svar: *Visumet var bara ett papper, men det gav Nelly rätt att resa in i Sverige. Utan det hade hon tvingats stanna i Tyskland och troligen dött i ett läger. Därför avgjorde det om hon skulle leva eller dö.*
8. Exempel på svar: *Hon var räddad och i trygghet, men samtidigt hade Selma Lagerlöf, som räddade henne, redan dött, och många andra hade blivit kvar i faran. Lättnaden och sorgen fanns där samtidigt.*
9. Exempel på svar: *Att hennes dikter och ord betydde mer för henne än ägodelar och pengar. Skrivandet var en del av vem hon var. (Godkänn motiverade svar.)*
10. Exempel på svar: *Ögonblicket då det lilla flygplanet lyfte i sista stund. Utan det hade Nelly inte överlevt, och då hade det aldrig blivit några dikter eller något Nobelpris.*
11. Exempel på svar: *Man kommer nära känslorna och förstår hur dramatiskt och osäkert ögonblicket var. En enda dag kan visa mer om rädsla, mod och förlust än en lång sammanfattning av ett helt liv. (Godkänn rimliga tolkningar.)*

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering. Att skriva av en mening rakt ur texten räcker inte – eleven ska visa förståelse.

FÖR LÄRAREN

Grundläggande nivå (B1, kan nå B2). Texten står i preteritum. Tema: flykt i sista stund, hjälp från främlingar, förlust och konstens roll. Scenen är en medveten närbild av maj 1940 och kompletterar de bredare biografierna genom att fokusera på själva flykten och dess känslomässiga dubbelhet. Frågorna 7–11 tränar inferens och tolkning. Faktagrund: Sachs och hennes mor anlände till Stockholm 16 maj 1940 på ett av de sista flygen från Tyskland; Selma Lagerlöf dog 16 mars 1940 och de möttes aldrig personligen. Lämplig för fördjupade samtal om elevernas egna erfarenheter av flykt och ankomst.

Diskussionsfrågor

- Nelly valde att ta med sina dikter framför ägodelar. Vad skulle du ta med dig, och vad säger det valet om dig?
- Selma Lagerlöf och prins Eugen hjälpte en människa de aldrig hade träffat. Vad får människor att hjälpa främlingar, och var går gränsen för vad vi bör göra?
- Nelly kom undan, men många blev kvar. Hur kan man leva vidare med en sådan blandning av tacksamhet och sorg? Diskutera.
- **Skriv (4 meningar):** Beskriv en gång då du var tvungen att lämna något eller någon bakom dig. Vad tog du med dig, och vad var svårast att lämna?

Källor och faktagranskning

- Wikipedia: Nelly Sachs (engelska) – https://en.wikipedia.org/wiki/Nelly_Sachs
- NobelPrize.org: Nelly Sachs – Biographical – <https://www.nobelprize.org/prizes/literature/1966/sachs/biographical/>
- Encyclopædia Britannica: Nelly Sachs – <https://www.britannica.com/biography/Nelly-Sachs>
- Sharing Sweden: Nelly Sachs – Jewish author, poet, and Nobel Prize winner – <https://sharingsweden.se/materials/nelly-sachs-jewish-author-poet-and-nobel-prize-winner>

Faktagranskad i juni 2026. Nyckelfakta: Nelly Sachs föddes 10 december 1891 i Berlin och dog 12 maj 1970 i Stockholm. Hon flydde med sin mor till Sverige 16 maj 1940 med hjälp av bland andra den svenska författaren Selma Lagerlöf. Hon skrev på tyska, försörjde sig som översättare och fick Nobelpriset i litteratur 1966 (delat med Shmuel Agnon). Kända verk: diktsamlingen 'In den Wohnungen des Todes' (1947) och pjäsen 'Eli' (1950). Bilden visar Sachs omkring 1910; den är public domain då upphovsmannen är okänd och upphovsrätten utgått. Mindre osäkerhet: exakta omständigheter kring flykten beskrivs något olika i olika källor.

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.